

УДК: 336.71

Ольга Владимир

Тернопільський державний технічний університет імені Івана Пулюя

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВЕДЕННЯ ВАЛЮТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ ТА ТРАНСФОРМАЦІЙ

Анотація. У статті обґрунтовано доцільність формування механізму валютної діяльності на рівні комерційного банку, проаналізовано зміст та структуру його побудови, зазначено основні принципи оптимізації валютної діяльності невеликих за розміром банків в умовах невизначеності і трансформацій.

Ключові слова: комерційний банк, валютний механізм, валютна діяльність, аналіз валютної діяльності, валютні операції, управління валютними ризиками, управління валютними ресурсами, валютний ринок, стратегічне планування.

Olga Vladymyr

THE LONG-TERM DIRECTIONS OF INCREASE OF THE EFFECTIVENESS LEADING CURRENCY ACTIVITY BY THE COMMERCIAL BANKS OF UKRAINE IN THE INDETERMINATION AND TRANSFORMATION CONDITIONS

Abstract. Substantiated expediently of form to mechanism of the currency activity by the commercial bank level, analyzed content and structure its construction, noticed basic principles of the optimization of the currency activity in small banks in the indetermination and transformation conditions in this article.

Постановка проблеми. Аналізуючи практичні аспекти організації та ведення вітчизняного банківського бізнесу у сфері валютних відносин, слід відмітити, що хоч впродовж останніх років спостерігалось нарощування обсягів валютних операцій, виконуваних банківською системою України в цілому, насамперед шляхом залучення та розміщення валютних ресурсів, а також шляхом виконання конверсійних, розрахункових та частково неторговельних валютних операцій, все ж якщо розглядати діяльність комерційного банку на валютному ринку зокрема, очевидною є його ситуативність та непослідовність дій, а також відсутність заздалегідь визначеної лінії поведінки у цій площині діяльності. За умов значних інтеграційних та лібералізаційних процесів у світовому масштабі, які не оминають і Україну, а особливо її банківську систему саме у аспектах валютної діяльності, з одного боку, а з іншого – за невідповідності внутрішніх умов економічної діяльності міжнародним нормам та правилам

поведінки, недостатності валютних ресурсів на внутрішньому валютному ринку України, тривалою політичною та економічною нестабільністю в країні, що супроводжується важкою прогнозованістю та підвищенням ризиків, насамперед валютних, перед вітчизняними банками постає потреба у забезпеченні ефективної організації та належної результативності їх валютної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. В економічній літературі чимало уваги присвячено дослідженню та вивченню умов виконання валютних операцій комерційними банками. У більшості праць та публікацій робиться акцент на аналізі тенденцій та динаміки розвитку певних валютних операцій валютного ринку в цілому, на проблематиці впровадження нових та відносно нових для вітчизняного ринку валютних операцій, особливостям управління валютними ризиками тощо. Дослідженням даних питань займаються такі вчені та практики як Береславська О., Примомтка Л., Васюренко О., Гичина В., Задніпровська О., Крашенинников В., Севрук В. та ін..

Невирішені раніше частини загальної проблеми. При цьому недостатньо уваги приділяється проблемам внутрібанківської організації валютної діяльності, яка б забезпечила врахування внутрішніх умов та можливостей кожного банку та корегування згідно із зовнішніми факторами – особливостей розвитку національного та міжнародного ринків.

Постановка завдання. Відтак, вважаємо за доцільне зосередитись на необхідності розробки та впровадження власного бачення розвитку валютної діяльності комерційного банку, виходячи із його загальної мети діяльності та орієнтирів щодо вдосконалення валютного обслуговування та позиціонування себе на валютному ринку з-поміж інших банківських установ, шляхом створення та реалізації відповідних внутрібанківських механізмів валютної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Час, коли банкам при веденні валютної діяльності, можна було організувати свою роботу, орієнтуючись, здебільшого, лише на потреби клієнтів, співпраця з якими досить часто носила випадковий чи непостійний характер, без визначення власних поточних та стратегічних орієнтирів, завершився, особливо тепер, за умов невизначеності та складності прогнозування розвитку валютного ринку країни, посилення конкуренції за залучення валютних ресурсів, наявність яких на даний момент є обмеженою, панічних настроїв у суспільстві тощо. Для кожного банку настав момент у з'ясуванні важливості та місця валютних операцій у загальній структурі банківських операцій, їх ролі у забезпеченні досягнення загально банківської мети, у визначенні доцільності та напрямків розширення валютного обслуговування в майбутньому. Крім цього, банк повинен бути зацікавленим у впровадженні ефективної системи управління валютною діяльністю, яка б забезпечувала прийняття ефективних рішень в умовах невизначеності та в умовах кризових ситуацій, тобто рішень направлених на подолання можливих чи вже існуючих проблем діяльності банку у валютній сфері.

Відтак, вважаємо за доцільне запропонувати банкам розробити так званий власний «Механізм валютної діяльності комерційного банку», який би складався з кількох блоків і відображав сукупність дій спрямованих на організацію, регулювання, планування, прогнозування, аналіз і контроль за веденням валютної діяльності, та управління та регулювання валютних операцій, ресурсів та ризиків.

Враховуючи сучасний стан розвитку валютного ринку України та особливостей функціонування комерційних банків на ньому, вважаємо, що першим блоком дій даного Механізму слід виділити Блок аналітичного дослідження, направлений на аналіз поточного стану валютної діяльності банку, рівня їх прибутковості, визначення ваги валютних операцій у досягненні загально стратегічних цілей банку. Здійснюючи аналіз поточної валютної діяльності, потрібно звертати увагу на масштаби, динаміку та структуру валютних операцій, шляхом аналізу структури валютних активів та пасивів банку, та питомої ваги валютних активів та зобов'язань банку в їх загальній масі. При цьому слід визначити їх абсолютний приріст із врахуванням курсових змін, що відбувались у порівнюваних періодах. Важливим моментом є аналіз ефективності валютних операцій, що забезпечує визначення рівня дохідності даного виду діяльності. Досліджуючи структуру виконуваних валютних операцій, банк отримує інформацію про стан та проблеми розвитку кожного з виду валютних операцій, про склад клієнтів, що обслуговуються в ньому, про зміни в структурі та величині оборотів у розрізі валют, які свідчать про те, яким саме валютам при здійсненні валютних операцій надаються переваги. Наприклад, структура активів та пасивів у розрізі резидентності клієнтів свідчатиме про те, на якому ринку банк зосередив свою діяльність і в якій саме валюті існує потреба банку для обслуговування своїх клієнтів. У разі принципових змін в обсягах та структурі валют банку слід проаналізувати причини, що призвели до цих змін, адже це має особливе значення, оскільки кожна валюта має свій ризик і, відповідно, може впливати на прибутковість банку. Важливим у аналізі валютних операцій є стан розвитку кореспондентських відносин банку, що свідчить про ступінь активності та присутності, у такий спосіб, банку на міжнародних ринках.

Уся аналітична інформація дозволить банку визначити частку обсягів та місце валютних операцій у загальній діяльності банку, динаміку показників структури валютних активів та пасивів, а отже, позитивність та стабільність валютної діяльності, з'ясувати чи різновидність здійснюваних валютних операцій забезпечує сучасні потреби клієнтів банку, порівняти свої показники валютної діяльності з іншими банками та визначити власну активність і позиції на валютному ринку.

Виходячи з даних, отриманих аналітичним шляхом, банк може визначитися із потенційними можливостями щодо подальшого свого розвитку та позиціонування на валютному ринку, шляхом складання відповідних стратегічних та тактичних планів по досягненню намічених

цілей у валютній діяльності, які, водночас, повинні бути узгодженими з іншими стратегічними напрямками ведення банківського бізнесу та не суперечити стратегії загального розвитку банку. Відтак, наступним блоком Механізму Валютної діяльності банку слід виділити Блок стратегічного розвитку валютної діяльності банку. На основі отриманих аналітичних результатів, банк може приймати обґрунтовані та доцільні рішення по оптимізації валютної діяльності, які можуть бути спрямовані на:

- підтримання наявного рівня розвитку валютної діяльності;
- покращення якості надаваних банком валютних операцій;
- вдосконалення валютного обслуговування;
- звуження своєї присутності на валютному ринку;
- розширення валютної діяльності шляхом впровадження нових валютних продуктів, шляхом освоєння нових ринків, шляхом розширення клієнтського складу.

Після чого, на основі прийнятого відповідного рішення, банк повинен розробити на власний розсуд ряд планів, необхідних для стратегічного розвитку валютної діяльності, які можуть стосуватися:

по-перше, розвитку валютних операцій. Для цього потрібно розробити по кожній операції окремий проект розвитку, який би окреслював особливості виконання валютних операцій та їх підвидів, визначав перспективи їх розвитку та вдосконалення, розширення чи зосередження на деяких із них, їхню орієнтованість на внутрішній та міжнародні ринки, вказував би шляхи підвищення рентабельності валютних операцій тощо. Відтак, банк може розробляти плани розвитку за наступними видами валютних операцій: конверсійні операції, операції із залучення та розміщення валютних коштів, операції з організації міжнародних розрахунків, обслуговування валютних рахунків клієнтів, розвиток кореспондентських відносин з іноземними банками, неторговельні операції.

по-друге, банк може розробити відповідні плани по впровадженню та розвитку нових для вітчизняного ринку валютних послуг. Це, насамперед, стосується розвитку строкового валютного ринку та операцій з валютними деривативами, які дозволятимуть не лише розширення спектру валютної діяльності, але й сприятимуть вдосконаленню управління валютними ризиками. Крім цього, плани можуть стосуватися впровадження нових неторговельних послуг (консультації, гарантії, інформування тощо), які з одного боку, підвищуватимуть прибутковість валютної діяльності, а з іншого, сприятимуть покращенню рівня обслуговування та співпраці з клієнтами.

по-третє, банк повинен визначитися з орієнтацією на конкретного споживача. Відтак, розроблені плани можуть стосуватися особливостей обслуговування фізичних осіб та співпраці з юридичними особами, яку можна розподілити на роботу з дрібними підприємствами, з корпоративними клієнтами, VIP- клієнтами, адже у кожній із зазначених категорій клієнтів потреби у валютному обслуговуванні різні, а також роботу з іншими

фінансовими та урядовими клієнтами.

по-четверте, з метою покращення валютного обслуговування, вважаємо, що банк повинен зосередитись на таких моментах, як: 1) оптимізація процесу обслуговування клієнта, наприклад шляхом розробки моделі управління відносин з клієнтами, моделі задоволення специфічних потреб клієнта та моделі «дисконтного брокера»; 2) підвищення рівня технічної оснащеності, шляхом впровадження новітніх інформаційно-технічних та аналітичних технологій, що дозволить не лише прискорити виконання валютних операцій, але й сприятиме вдосконаленню систем аналізу, контролю та управління за валютними процесами банку; 3) підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, шляхом застосування ефективних систем відбору та підготовки кадрів, розвитку корпоративної культури, вдосконалення систем мотивації, розробки та впровадження програм стажування працівників за кордоном, організації міжбанківських національних та міжнародних конференцій по обговоренню дискусійних питань валютного розвитку тощо. Усе це сприяє становленню належної репутації банку та забезпечує елемент довіри

Оскільки на даному етапі економічного розвитку спостерігається відчутна нестача іноземної валюти, комерційні банки повинні особливу увагу приділяти процесам формування валютно-ресурсної бази та ефективного її використання з метою максимізації валютної діяльності. Тому, наступним блоком у згаданому Механізмі можна виділити Блок управління валютними ресурсами. При цьому важливим напрямком є дослідження валютних пасивів банку, що дозволить визначити, за рахунок яких коштів формується ресурсна база банку, оцінити важливість кожного джерела та виду ресурсу у розрізі валют у потенціалі валютної діяльності банку, забезпечити пошук шляхів зниження вартості ресурсів за рахунок оптимізації їх структури в розрізі валют. Оцінюючи ефективність ресурсної бази, слід звертати увагу саме на джерела її формування, адже кошти фізичних осіб та суб'єктів підприємницької діяльності є дешевшими, аніж міжбанківські запозичення; крім цього кошти фізичних осіб мають вищу вартість відносно коштів юридичних осіб; дешевими є й кошти на поточних рахунках, проте вони є найменш прогнозованою категорією ресурсів; висока частка значних за обсягами депозитів забезпечує стабільність ресурсної бази, а велика частка довгострокових депозитів позитивно впливає на ліквідність банку. При дослідженні динаміки змін у структурі ресурсної бази, банк повинен звертати увагу і на стан грошового та валютного ринків країни, а також на рівень власної репутації та іміджу, на рівень довіри клієнтів до нього. При зростанні обсягів залучення валютних депозитів та частки дорогих запозичень потрібно з'ясувати причини, що викликали потребу у додаткових та дорогих ресурсах – проблеми з ліквідністю, невиконання плану запозичень ресурсів, ситуація на валютному ринку, дострокове відкликання коштів клієнтом, низька відсоткова ставка порівняно з ринковими цінами тощо. Джерелами формування валютних ресурсів можуть служити операції з ошадними сертифікатами та облігаціями в іноземній валюті, проте обмеження

національного валютного законодавства значно звужують можливості банку щодо їх застосування. Одним із джерел валютних ресурсів служить кредиторська заборгованість на момент купівлі-продажу іноземної валюти та за операціями з організації міжнародних розрахунків. Проте такі види ресурсів носять короткостроковий характер і зростання їх питомої ваги може негативно вплинути на ліквідність банку. Оцінюючи ефективність ресурсної бази, необхідно також здійснити її розподіл на власні та залучені кошти, при цьому визначити питому вагу кожного з виду залучених коштів (міжбанківських, від фізичних осіб чи суб'єктів підприємницької діяльності) у загальному обсязі валютних ресурсів.

З метою оцінки ефективності управління валютними ресурсами, слід оцінювати результативність розміщення валютних ресурсів шляхом аналізу дохідності та витрат, пов'язаних із виконанням валютних операцій. Це дозволить визначити яку частку доходу від валютних операцій займають у загальному обсязі доходів банку, та який рівень доходу складає кожен напрямок валютної діяльності. Необхідно також проаналізувати, саме за рахунок яких факторів відбуваються зміни показників дохідності валютних: за рахунок змін чисельності та структури клієнтів; спектру та питомої ваги виконуваних валютних операцій та послуг; середньоденного документо-обороту, що надходить від клієнтури; середньої відсоткової ставки за активними та пасивними валютними операціями; динаміки змін тарифів на валютні послуги (SWIFT тощо); зміни вартості валютних ресурсів; структурні зміни у залученні та розміщенні валютних ресурсів; наслідки економічної та потиличної ситуації у країні досліджуючи показники дохідності та витрат за валютними операціями можна зробити порівняльний ефективності роботи з валютою різних банків та їх структурних підрозділів. Дані показники слід аналізувати у динаміці, що дозволить визначити загальні тенденції їх змін.

Слід зазначити, що ефективність Блоку управління валютними ресурсами залежить від ефективності виконання завдань закладених у суміжних блоках завдань, адже структуру побудову системи управління валютними ресурсами можна представити наступним чином:

- побудова прогнозних балансів, валютних планів та бюджетів;
- формування оптимальної структури валютних активів та пасивів;
- коректування цінової політики та управління собівартістю валютного обслуговування;
- управління валютними ризиками.

Більшість напрямків банківської діяльності пов'язані із різними видами ризиками, але не всі з них здатні завдати швидких та значних збитків, як це можуть зробити валютні операції без покриття. Крім цього валютні ризики впливають не лише на показники розвитку валютного обслуговування банку, але й на його діяльність в цілому. Тому наступним важливим блоком Механізму валютної діяльності банку слід виділити Блок управління валютними ризиками, від ефективності якого залежатиме успішність та стабільність банківського функціонування. Банк повинен бути зацікавленим

у створенні комплексної системи управління валютними ризиками, яка б забезпечила надійний процес виявлення, оцінки, контролю та моніторингу усіх валютних ризиків на всіх рівнях організації, в тому числі з врахуванням їх впливу на інші ризики банківської діяльності, та була б направлена на досягнення максимізації доходу при мінімізації ризиків. Разом з тим, при складанні систем оцінки валютних ризиків та розробці методів захисту від них, слід виходити із характеру та стратегії валютної діяльності, розмірів та організаційної структури банку, масштабу його діяльності на валютному ринку, видів валютних операцій, виконуваних ним, використовуваних систем оцінки інших ризиків банківської діяльності тощо. Тому, для досягнення найкращих результатів у регулюванні та мінімізації ризиків, вважаємо, що банку слід розробити і дотримуватись певної послідовності дій. Для цього необхідно здійснити чіткий розподіл функцій, обов'язків і повноважень щодо управління валютними ризиками та чітку схему відповідальності за виконання завдань на всіх організаційних рівнях та усіх функціональних та територіальних підрозділів банку. Банк повинен розробити чіткі методичні рекомендації по застосуванню різних методів управління валютними ризиками, які повинні регулярно переглядатися і обновлятися з метою відповідності профілю ризику банку, якості систем управління ризиком і кваліфікації персоналу. Методичні рекомендації повинні відображати зміни умов на внутрішньому та міжнародних валютних ринках і враховувати можливі зміни валютної системи.

На основі затверджених стратегічних напрямків та методичних рекомендацій управління валютними ризиками слід розробити відповідну Програму, затверджену за погодженням Ради банку Правлінням банку, яка б, з одного боку, відповідала нормам діючого законодавства і нормативним вимогам Національного банку України, а з другого, була узгодженою із внутрішньо нормативними документами банку і не суперечила інтересам щодо управління іншими ризиками банківської діяльності. Даний документ повинен містити визначення усіх можливих ризиків, що виникають в процесі валютної діяльності банку, методики та процедури оцінки, аналізу та управління ними, процедури керування ними з боку Правління, Валютного комітету, підрозділу ризик-менеджменту та інших структурних підрозділів банку.

Дана програма також повинна передбачати можливість попередження виникнення валютного ризику і повинна забезпечити впровадження системи раннього реагування на ризики та діагностування ризиків валютної діяльності в цілому, та кожної значної за обсягами валютної операції зокрема. З цією метою було б доцільно впровадити прогноз-систему, яка б дозволила на стадії оцінки проекту проводити всебічне дослідження операції та виявити комплекс ризиків, що можуть виникнути. Виявлення ризиків на стадії прогнозування операції дозволить розробити комплекс заходів для попередження ризиків та управління ними. Також банк повинен мати розроблену схему дій на випадок надзвичайних ситуацій (процедури антикризового управління) у випадку виникнення системної або близької до

системної кризи ліквідності, економічної та валютної кризи, надвисокого рівня відсоткових, ринкових ризиків, ризиків репутації тощо.

Безумовно, з метою забезпечення належного рівня виконання аналітичної роботи, складання успішних планів стратегічного валютного розвитку, забезпечення ефективності управління валютними ресурсами та ризиками, ну і, безперечно, ефективності самого виконання валютних операцій та ведення валютного бізнесу, Механізм валютної діяльності банку повинен включати Блок побудови організаційної структури валютної діяльності, який би включав низку заходів спрямованих на покращення виконання валютних операцій та діяльності банку на валютному ринку. Вони можуть стосуватися створення високоєфективної організаційної структури виконання валютних операцій з чітким розподілом функціональних завдань, обов'язків та делегуванням повноважень; створення багаторівневої системи управління валютними операціями та їх ризиками з чітким визначенням функцій головного офісу банку, його філій та відділень; створення комплексної системи аналізу та планування валютних операцій.

Задля забезпечення належного рівня виконання своїх функціональних обов'язків кожним структурним підрозділом банку по досягненню намічених результатів валютної діяльності у відповідний Механізм слід включити Контрольний блок, потрібність якого зумовлена, з одного боку тим, що валютна діяльність по своїй природі є чи не найризикованішим видом діяльності банку, відповідно повинна піддаватись підвищеному контролю з боку банку, який може стосуватися дотримання банком відповідних нормативів та лімітів валютної діяльності, а з іншого, тим, що згідно із національним законодавством вітчизняні банки наділено повноваженнями агента валютного контролю, згідно із чим вони зобов'язані проводити контроль за законністю валютного обслуговування своїх клієнтів, співпрацювати (інформувати) з Національним банком України, Державною податковою адміністрацією, митними органами тощо. В межах даного розділу роботи банк може розробити власні підходи, системи чи моделі ведення валютного контролю за різними видами валютної діяльності, з метою його пришвидшення, вдосконалення та оптимізації.

Слід зазначити, що дії, закладені у вище зазначених блоках Механізму валютної діяльності, носять взаємозалежний, взаємообумовлений та постійний характер. Адже, здійснивши контроль за виконанням того чи іншого виду валютної операції, банк аналізуватиме, чи отримані результати його діяльності не відхиляються і відповідають розробленим та затвердженим раніше планам, виходячи з чого складатиме нові програми та орієнтири валютної діяльності. Впродовж цього він постійно слідкуватиме за ефективністю використання валютних ресурсів та управління валютними ризиками, що в кінцевому підсумку підвищуватиме результативність функціонування комерційного банку у сфері валютної діяльності. На нашу думку, завдання та наповнення Механізму валютної діяльності у кожного банку можуть різнитися виходячи із його загальної стратегії розвитку, його масштабності та цільової направленості. Проте кожен банк міг би розробити

даний Механізм окремим внутрібанківським документом, затвердженим його керівництвом, на основі якого можна було приймати ряд інших необхідних положень направлених на реалізацію основних завдань, закладених у кожному із зазначених блоків Механізму валютної діяльності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Оскільки, незважаючи на те, що хоч у світовій практиці розгорнувся процес концентрації банківського сектору, який зумовлений, насамперед, формуванням світового ринку, якому повинен відповідати глобальний розмір банку, збільшенням розмірів підприємств-клієнтів банків під впливом глобалізації, адже глобальний клієнт потребує глобального обслуговування та розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, все ж більшість вітчизняних комерційних банків є малими за розмірами у порівнянні з іноземними гігантами, що й, відповідно, впливає на можливості розвитку їх валютної діяльності. Проте, слід зазначити, що не завжди гігантизм забезпечує гнучкість, а малі за розміром банки у деяких питаннях можуть виявитися біль ефективними та мати реальні конкурентні переваги від того. Відтак, в умовах конкуренції, яка постійно загострюється, виживання та розвиток банків невеликих розмірів, можливі, якщо, на нашу думку, при побудові власного Механізму валютної діяльності дотримуватись наступних принципів:

1. Банк не повинен працювати у сферах зі значною економією на масштабах. Можна бути малим банком і бути рентабельним, якщо відмовитись, всупереч моді, від певних більш ризикових валютних операцій. Малі банки можуть, також, надавати перевагу тим видам операцій, що вимагають більше «розуму», аніж «мускулів».
2. Банк повинен бути спеціалізованим в наданні валютних послуг. Чим менший розмір банку, тим більшою повинна бути спеціалізація, проте вона не повинна бути вираженою, а оптимальною, що дозволить надавати або максимум валютних послуг визначеному сегменту клієнтів, або ж лише деякі з них широкому колу споживачів.
3. Банк повинен бути гнучким. Гнучкість може забезпечуватись спроможністю банку до персоналізації та прискорення надання послуг. Основою гнучкості є висококваліфікований персонал банку, а також новітні технології, які водночас є чинниками концентрації і децентралізації.
4. Банк не повинен брати на себе занадто високий (необґрунтований) валютний ризик. Ризик повинен бути пропорційним не розміру банку, а його спроможності управляти ним (страхувати, хеджувати тощо).
5. Банк повинен розвивати співробітництво. Чим менший банк, тим необхідніша для нього співпраця з вітчизняними та іноземними банками, і тим більшу обережність він повинен проявляти, з метою уникнення трансформації співробітництва у поглинання – втрату самостійності.
6. Банк не повинен жертвувати маржою. Щоб вижити, малий банк повинен позиціонуватися на нішах із низькою еластичністю цін

(плати за валютне обслуговування) і в жодному випадку не повинен жертвувати маржою, а для цього він повинен постійно вдосконалювати якість валютних операцій та послуг, при цьому не збільшуючи своїх витрат.

Відтак, ключовими чинниками успішного розвитку валютної діяльності невеликих за розмірами комерційних банків можна назвати: концентрацію зусиль на одній чи декількох базових видах валютних операцій, обережне впровадження процесу диференціації валютної діяльності, застосування різних схем та форм співпраці з іншими банками, а також зростання професіоналізму персоналу банку.

Література.

1. Тичина В., Задніпровська О. Впровадження системи управління ризиками банку // Вісник Національного банку України.–2004.–№8.– С.18-22.
2. Валютное регулирование и валютный контроль / Под. ред. В.М. Крашенинникова. – М.: Экономист, 2005. – 400с.
3. Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків», схвалена Постановою Правління Національного банку України від 15.03.2004р. №104.
4. Примостка Л., Береславська О. Роль і функції строкового ринку в економічній системі // Вісник Національного банку України. – 2006. – №5. – С.17-18.
5. Додонов О.В. Підвищення оплати праці працівників як фактор прискорення розвитку підприємств виробничої сфери // Управління проектами та розвиток виробництва: Збірник наукових праць. – Луганськ. – 2004. – №4 (12). – С.171-179.
6. Потапова Н.Н. Формирование эффективного использования ресурсов экономической системы как основа функционирования экономики Украины // Менеджер. – 2002. – № 1 (17). – С. 49-53.
7. Исаев В.Ф., Лужанская А.В. Рекомендации по снижению теплопотерь производственных помещений.// Збірник матеріалів науково-технічної конференції по енергозбереженню в системах опалення, вентиляції і кондиціонування. Серія “Теплопостачання і вентиляція”. - Одеса: ОДАБА. - 2001. – С.23-24.

REFERENCES

1. Ticina V., Zadniprovska O. Introduction of risk management of the bank [Vprovadzhennya systemy upravlinnya ryzykamy banku]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrayiny - Bulletin of the National Bank Ukraine*, 2004, no. 8, pp.18-22.
2. Krasheninikov V. Currency regulation and currency control [Valjutnoe regulirovanie i valjutnyj kontrol']. *Jekonomist - Economist*, Moscow, 2005, 400 p.
3. Guidance on inspection of banks' risk measurement system, approved by the National Bank of Ukraine 15.03.2004r. Number 104 [Metodychni vkazivky z inspektuvannya bankiv systema otsinky ryzykiv, skhvalena Postanovoyu

Pravlinnya Natsional'noho banku Ukrainy vid 15.03.2004r. №104.].

4. Prymostka L., Breslavska R. Role and functions of the spot market in the economic system [Rol' i funktsiyi strokovoho rynku v ekonomichniy systemi]. *Visnyk Natsional'noho banku Ukrainy - Journal of the National Bank of Ukraine*, 2006, no. 5, pp. 17-18.

5. Dodonov O.V. Increasing wage workers as a factor in accelerating the development of enterprises production sphere [Pidvyshchennya oplaty pratsi pratsivnykiv yak faktor pryskorennya rozvytku pidpryyemstv vyrobnychoyi sfery]. *Upravlinnya proektamy ta rozvytok vyrobnytstva: Zbirnyk naukovykh prats' - Project Management and development of: Collected Works*, Luhansk, 2004, no. 4(12), pp. 171-179.

6. Potapova N.N. The formation of the efficient use of resources of the economic system as the basis for the economy of Ukraine [Formirovanie jeffektivnogo ispol'zovanija resursov jekonomicheskoy sistemy kak osnova funkcionirovanija jekonomiki Ukrainy]. *Menedzher – Manager*, 2002, no. 1 (17), pp. 49-53.

7. Isaev V.F., Luzhanskaya A.V., Recommendations to reduce the heat loss of industrial premises [Rekomendacii po snizheniju teplopoter' proizvodstvennyh pomewenij]. *Zbirnyk materialiv naukovo-tekhnichnoyi konferentsiyi po enerhozberezhennyu v systemakh opalennya, ventylyatsiyi i kondytsionuvannya. Seriya "Teplopostachannya i ventylyatsiya" - Proceedings of scientific and technical conference on energy saving in heating, ventilation and air conditioning. Series of "Heat and Vent"*, Odessa, 2001, pp. 23-24.